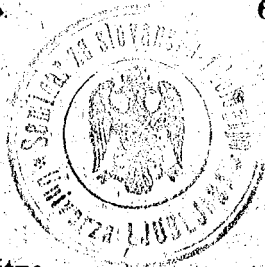

Br. 124

Prisuha — prešuštvo.

V svoji razpravi o briž. „vuzmazi-vuzmztue“ (Freisingensia I. Časopis za zgodov. in narodop. XII) navajam rus. *prisuha* iz Koljeova. Naj mi bo dovoljeno podati k temu izrazu še kratek folklorističen komentar z maloruskega ozemlja, ki mi je slučajno prišel pod roke ter mi dal tudi povod k pričujočemu donesku, posebno ker se mi je nabralo še nekaj drugega zanimivega gradiva.

V moskovskih „Čtenijah Obščestva istoriji i drevnostej rossijskih“ (1874, kn. 1) je izdal P. Efimenko „Sbornik malo-rossijskih zaklinanij“. V oddelku „I. Ljubov“ objavlja po Daniljčenkju („Etnograf. svēdenija o Podolskoj gub.“ I 6) na prvem mestu „Prisušnja slova“ s pojasnilom. Stare device, katere žele vzbuditi k sebi ljubezen moških, se trudijo nastrgati podplat škornja tistega, ki ga hočejo začarati (uročiti), ali ukrasti iz njegove kape nitko, ali kar koli drugega, in vse to zalepijo v kapico voska ter vržejo v ogenj govoreč¹: „Ščob tebe za mnoju tak peklo, jak peče vōgoñ toj vōsk! Ščob tvoje serce za mnoju tak topylos', jak topycja toj vōsk, i ščob ty mene tohdi pokinuv, koli najdeš toj vōsk!“ K tem besedam pripominja nadalje izdajatelj: „Utverždajut, čto posle etogo čarujemyj mužčina nepreménno pristrastitsja k čarujuščej ego děvuskē; v protivnom že slučajē budet čahnut,² sohnut i nakonec pokončit smertiju.“ Opisani etnografski običaj smatram seveda proti prvotnemu opazovanju in nazvanju ljubezenskih čustev za sekundaren.

A. K. Tolstoj pripoveduje v zgodovinskem romanu „Knjaz Serebrjanyj“ (izd. v založbi A. F. Marksa v Sborniku „Nive“ 1907, t. III, kn. 9, str. 189) o Rusalkah, da gotove dni v letu, t. j. „na rusalnuju nedělju“ (teden pred Binkoštm), o Binkoštih

¹ Cirilico transkribiram iz tiskarskih razlogov v latinico.

² Naše „sušica“ je rus. čahotka.

in o Kresu (tedaj v dnevih največjega naravnega razmaha spolne ljubezni, kakor priča lirična poezija) Rusalke „dėvušku zaščekočut, molodca ljubovju izsušat“. Mazepa je pisal Kočubejevi hčeri: „Uže ty mene izsušila krasnym svojim ličkom i svojimi obėtnicami“ (Slavisches Centrablatt 1866, II 10).¹

Podobnih mest bi se v folkloristični in drugi literaturi seveda še več našlo. Za primer naj navedem le še neke iz velikoruskih narodnih pesmi po izdaji A. I. Sobolevskega: V 5 Dėvica — holostym suhota, ib. 39 Polno, glupaja, tužiti, Ty sama sebja sušiti!, ib. 224 Ja sama li druga vysušu, čto kovyl travoj podkošenoju, ib. 270 Ja sušu to, krušu, da sem dėvušek; VI 276 Kazaki — drugi donskije, Vy grebite, ne robėjte, Svojej sily ne žalėjte, Babaječek ne sušite, Hozjajina ne krušite, ib. 370 U menja li, molodca, zmėja žena . . . Izsušila ty dobra molodca itd. Da je ljubezen lahko povod resnični „sušici“, pripoveduje Mickiewicz v Panu Tadeuszu (X 680): „Powiadano . . . że ma początki suchot, że ustawnie szłocha; zgadywano, że kogoś potajemnie kocha“. Prim. še pri I. Korzeniowskem v Komedijah: „i wiedziła o tém dobrze, że jest któs, co przez nią cierpi, co *usycha* w życiu samotném i bez pociechy“ (Piérwój Mama, sc. pięt.); „Mego aniola także skłoniłem, że mi dała słowo, że przyjedzie . . . i teraz czekam, wyglądam, *schnę* i tesknię“ (Przyjaciółki, sc. druga) i. pod. Sicer pa pozna poljščina tudi še fraze kakor *suszyć sobie mózg, głowę* „beliti si glavo“. Prim. češ. *co se sušíš, trápíš* „kaj si ženeš k srcu“ in rus. *sohnul s toski* „žalosti giniti“ i. pod. Na isti predstavi notranjega pečenja in sušenja po ljubezni sloni izraževanje I. Gundulića v Dubravki (skaz. 7): Pače ká od ženah u svomu životu nije sva pečena kroz moju liepotu?

Ker se mi je radi analogije z nedvomnimi izpeljankami iz korena *smag-* i. dr. pod. (prim. nem. Brunst iz brennen) medsebojno pojašnjevalo in podpiralo, sem izvajal v gori omenjeni razpravi tudi slov. *prešušstvo* iz korena *suh-*. O tem poslednjem mi je izrekel prof. V. Jagić v pismu od 12. julija 1915 pomiselke, ter (bi v „*prešušstvo*“ raje nahajal koren *šuš-*, kakor je n. pr. v kajk. *šušljati*, „kojega značenje u kajkavskom nije baš ehebrechen“, ali ipak nešto suvišno, nepotrebno raditi, baviti

¹ Na to mesto me je opozoril g. dr. J. Glonar.

se oko nečega suvišna“. Jagić pripominja tudi ime nekega svojega zagrebskega učitelja „Šušković“ (od nem. Šušak ali Šuško).¹ Ker bi tudi meni bila ljubša evidentna etimologija iz korena s prvotno početnim š-, naj tedaj podam s pripomočki, ki so na razpolago, tudi nov pretres etimologije izraza „prešuštvo“.

Šušljati je znano tudi Slovincem ter znači po Pleteršniku 1) langsam thun, zaudern, mauscheln, 2) still reden, lispeln (v izpeljankah šušljak ein langsamer Mensch, der Zauderer, der Mauscher, šušljev zauderhaft, šušljavec der Zauderer). Prim. še pri Trdini (Bela Krajina X 359) „ob tihem šušljanju bankovcev“. Karadžić navaja šušletati = šušketati in šušhati 2) lispeln, blaese loqui (šušletalo der Stammler, blaesus), a Kott češ. šišlati zischeln in slovaš. šušlati zischeln, flüstern, lispeln, šušliti mauscheln (vse z različnimi izpeljankami).

Poleg tvorb s sufikslnim elementom -l-² imamo v imenovanih jezikih tudi tvorbe z elementoma -n- in -k-. Prim. a) pri Pleteršniku šušnja eine im Reden und Handeln langsame Person, šušnjati zischelnd reden, heiser reden, durch die Nase reden, pri Kottu šušňák „kdo skrže nos mlúví“, der Schnuffler, šušňati schnuffeln, pri Karadžiću šušnuti (iz šušknuti?) rauschen, strepo, inhorreo; b) pri Pleteršniku šušhati rauschen, pri Karadžiću šušhati 1) rauschen (wie die Eidechse im durren Laub), strepo, 2) = šušketati (gl. gori), 3) kojekake sitnice raditi n. pr. (vazdan sam koješta šuškao, a ništa nijesam svršio), pri Kottu šušhati flüstern, zischeln, lispeln, tuscheln. Prim. ib. šušek m. das Gelispel, šuškem, po šušky mlúviti = šušhati. Iz družega leksikografskega materiala bi se dalo to seveda še dalje in mnogo bolje izpopolniti.

Brez sedaj ali tudi že od nekdanj neposrednega soglasniškega prirastka h korenu je šuš- pri Pleteršniku v šušot das Gezischel, pri Kottu šušotati lispeln (gl. še pri Pleteršniku šošotati lispeln, zischeln, kakor je poleg šušnjati — šošnjati

¹ Karadžić navaja ime Šušo (iz Črne gore). Daničić ne zaznamuje ničesar odgovarjajočega. Pri Slovincih se pogosto nahajale ime Suša in Sušnik z s- na početku (gl. n. pr. v imenikuudov družbe sv. Mohorja v Koledarju zal. 1905 pod Senožeče in Škofja Loka).

² Z deminutivnim pomenom. Prim. pri Plet. šumeti rauschen, sausen šumljati sanft rauschen, säuseln i. mn. dr. Isto razmerje je v nemščini med sausen in säuseln.

1) durch die Nase reden, 2) rauschen, 3) in die Ohren lispeln; prim. še *šošnĵati* za *šušnĵati* zischeln, durch die Nase reden, hudeln). Najprimernejše pa je ohranjen koren *šuš-* pri Kottu v *šuš* f., *šuša* f. = *šušek* (gl. gori).

Pri srb.-hrv. *šuštati* rauschen je najbrže kakor pri slov. *šušteti* = *šusteti* rauschen prvotnejše *šust-* (prim. pri Pleteršniku *šust* das Geräusch, pri Kottu *šust* das Sausen, Geräusch, *šustěti* rauschen, Geräusch machen, flüstern, lispeln, n. pr. *suché listi* pod nohama *šusti*; *šusti* = *suché listi* i. dr.). Pač pa je *šuš-* deloma še pri Pleteršniku v *šušmati* = po gošči šumotaje hoditi, *šušmovje*, *šušmad* (poleg *vušmad*, gl. še doli) in *šesmer* = šumje, šumad, šumrad dürres Gestrüppe, dürres Reisig, dürre Reiser, pri Karadžiću v *šušač*, *šuškor*, *šušle* das abgefallene Laub, *šušnat* = šumnat belaubt, pri Kottu v *šušma*, *šišma* „člověk flegmaticky“, *šušmák* (poleg *sušnak*) = *šušač*, *šusta* *šusták* ein träger, langsamer Mensch, der Faulenzer. Drugega morebiti medmetnega porekla je *šuš-* pri Pleteršniku v *šušmar* der Pfüscher, der Stümpfer in v *šuštra* (iz *šustra*?) Hudler, Vielthuer, *šuštrati* schleuderisch verrichten, fuchteln, leeres Zeug schwätzen. K tej misli navaja različni pomen naglosti proti lahkosti in počasnosti prejšnjega.

V *šuš-*, ki je seveda v stari dobi iz prvotnejšega *šu-* (prim. pri Kottu *šuchati* leises Geräusch hervorbringen), pozneje tudi iz *šu-* z redupliciranim *š-*, je ista korenska prvina kakor v *šum* m., *šuma* f.,¹ *šust*² in morda tudi *šuta* eine schleichende Person, *šutati* spähend oder lauernd schleichen, *šutljati* = tiho delati. Da so po današnjem jezikoslovnem spoznanju take korenske paralele dopustne, mi pač ni treba posebe poudarjati. Podobne pojave kakor pri *šu-* nahajamo i v besedotvornem i v pomenskem pogledu tudi pri *žu-* poleg *žu-ž-*, *žug-*, *žuzg-* (gl. Miklošič, Etym. Wörterb. in pri Pleteršniku).³ Navedeni ko-

¹ Prim. pri Dalju in Pavlovskom rus. *ošušmit'* = *ošumit'* „obujat' golovu“ betrunken, besinnungslos machen. Reduplikacija *šu-* imamo še v rus. *šuškat'* leise heimlich sprechen, flüstern, zischeln, schuscheln (prim. *šukat'* zischeln, flüstern).

² Prim. tudi v raznih slovanskih jezikih medmete kakor *š*, *šu*, *šuh*, *šust*, nem. *husch*, *schubs*, *schust* i. dr.

³ *Žu-* je v rus. *žuk*, *žuč-* v slov. *žuža-maža*, *žuilja*, *žučinja*, *žug-* v slov. *žužek*, *žuželka*, *žuzg-* v rus. *žuzat'* i. dr.

renski prvini *šu-* in *žu-* sta prvotno pač onomatopoeičnega (dasi ne medmetnega) izvora kakor n. pr. še *sy-* v *sysati*, *sykati* zischen i. dr. (gl. Miklošič, Et. Wtb.); prim. tudi nem. *sausen* iz istega korena *sūs-* kakor *sysati* zischen, ki je od iterativnega *sysati* k *sšsati* säugen različno (gl. Kluge, Et. Wtb.). Starosti postanka raznih gori omenjenih besednih tvorb seveda nisem jemal in je tudi ne jemljem v poštev, ker je prvič to v mnogem celo nemogoče in ker mi drugič tudi ni neobhodno potrebno.

Poleg onomatopoeičnega *šuš-* imamo še neko drugo *šuš-* (poleg *šuk-*, *šut-*) s pomenom „brez rogov“: pri Pletersniku *šušast* kozel, *šušec* ein Bock ohne Hörner, pri Karadžiću *šuša*¹ = *šuka* ungehörnte Ziege, *šušav* = *šukav* ohne Hörner, pri Kottu pa *šuta* = bezrohá koza, *šutavec* = šutavý vůl ein hornloser Ochs, *šutý* gestutzt, verstümmelt, *šutiti* i. verstümmeln. S pomenom „abstutzen“, „abkürzen“ ima Pletersnik zabeleženo *šukati* 2, *šukniti* 2, kar spominja na srb. *šuka*, *šukav*. „Šuša“ v pomenu „bezrohá koza“ ne pozna Kott, pač pa navaja poleg dublete k *šuš* f. (gl. gori) še jedno „šušá“ s pomenom „eine Schlampe, Schmudel“, kar je morda v zvezi z gori navedenimi Kottovimi *šušma*, *šušmak*, *šusta*, *šusták*, ali pa Pletersnikovimi *šuštra*, *šušmar*. S pomenom „eine leichte, leichtfertige Dirne“ navaja Kott še *šustka* (gl. doli o polj. *oszust* Betrüger), ki je tako isto lahko ali medmetnega (*šust!*) ali onomatopoeičnega izvora (iz korenske oblike *šust-*). *Šústati*, *šoustati* znači predvsem „reiben“ (*šoustati* ženskou je celo „tělesně s ni obcovati“), ter je po pomenu identično tudi s *šúchati*, *šuchati* „leises Geräusch hervorbringen“ ali tudi „schaben, reiben“ (prim. *šuch* = *šuchání*, tření „leises Streichen“).² Pri Kottu sa nahájajo razen tega še fonetično podobni izrazi s pomenom „einen leichten Schlag versetzen“ ter „Zapfen“, ali tega mi ni več treba dalje zasledovati. Govoriti pa mi je pač še o poljskem izrazu *oszust* Betrüger, ki za je Miklošič v etimološkem slovarju navedel poleg *oszustac*

¹ Prim. „Ali vidite, da se sad svaka *šuša* kiti“ (J. St. Popović, Pokondirena tikva, III. (in, 1. prizor). Prim. še: „rastrzan . . . jedom i stidom, što onde dolazi kao pokajnik, kao pokornik, kao *šuša*, koja priznaje svoju krivicu“ (Zabavnik srp. kniž. zadr. X 362), ali (koiušar) . . . je izvesno morao biti dobar čovek . . . a videlo se da nije *šuša* (ib. 374).

² Ako se v hrvaščini nahaja ime *Šuhaj* (gl. n. pr. Prva izložba dalm.-hrv.-slavonska. U Zagrebu 1864, str. 211); je to isto, kar slovaš. *šuhaj* „Bursche“, mrus. *šuhaj* „Liebhaber“, ter je iz ogrščine (gl. Miklošič, Et. Wtb.).

pri korenu *šust-*. Razen tega vezē Miklošič pri *šuka-* zapadno-slovanske izraze za „iskati“ (češ. šukati, polj. szukać, polab. soikas) z izrazi za „goljufati“ (mrus. ošukaty, brus. ošuka, rus. dial. ošukat) ter primerja spodnjenemško *söken*. Po Dalju (tretja izdaja) je ruski izraz le jugozapaden ter iz poljščine pač pa se dial. (v Kursku) rabi *ošutat* „mošenničeski obygraf“. Po Lindeju je polj. *oszust* Betrüger = oszukaecz, *oszustwo* Betrug = oszukanstwo, *oszutać* betrügen = oszukać. K zadnji besedi prim. pri I. Korzeniowskem: „jeżeli jednego męża można oszukać to dwóch me tak łatwo“ (Dwaj mężowie. sc. trzecia). *Szukać* v pomenu „suchen“ bo treba najbrže izločiti iz zveze z besedam; v pomenu „betrügen“, a *szustać* rauschen in *szust!* interj. schust! pautz! plautz! husch! (gl. Dokładny słownik jęz. pol. i niem.¹ Wiedeń 1913) za razlago besed *oszust-oszukać* ne pove mnogo. Jasnejše je gradivo pri Kottu, kjer imamo tudi *ošoust* = otrhanec Lumpenkerl, *ošusta* Schuft in *ošoustati* ne le kot „betrügen, schnellen“, temveč tudi „um-, ab-, aufreiben, abstreichen, abwetzen, abstreifen, abschaben“ kot prvotnejši pomen. Istotako je pri *ošuzditi* = *ošustnouti* „streifen, schlagen; betrügen“ ter *ošumiti* = odrhati „zerschaben; beschwindeln, prellen“. Tudi brez prefiksa znači *šoustati* obojey: „reiben, streichen, wetzen, wischen, hin und her ziehen“ in „Possen spielen, prellen“. *Ošoust-oszust* izhaja tedaj ali od prvotneg pomena „obdrgnjenosti v pasivnem ali pa „odiranja“ v aktivnem zmislu“, torej „oguljeni, obnošeni capin“ (prim. češ. otrhanec, nem. Lumpenkerl in *schübig* od *schaben*), ozir „odirač“. Na predstave kakor n. pr. nem. „ein geriebener Kerl“ ali sloven. vulg. „z vsemi žavbami namazan“ i. pod se mi zdi, tu ne smemo misliti. Prvotni pomen „drgnjenja“ je pri korenu *šust-* pač tako onomato-poetičnega izvora kakor pomen izrazov *šust* listü, *šustí* = süché listí, *šustěti* „rauschen“ flüstern, lispeln“ i pod. Z ozirom na g ori navedeno češ *šoustati* „hin und her ziehen“ ter „Possen spielen“ bi mogli spraviti v to zvezo tudi slovaš. *šust-ošust* „Narr“ ter rus. šut, sloven. šutec i dr.² (gl. Miklošičer etimol.

¹ Ako se v hrašćini nahaja ime *šuhaj* (gl. n. pr. Prva izložba dalm.-hrv.-slovanska. U Zagrebu 1864, str. 211), je to isto, kar slovaš. *šuhaj* „Bursche“, mrus. *šuhaj* „Liebhaber“, ter je iz ogrščine (gl. Miklošič, Et Wtb).

² Vendar ne bi bila s tem Pintarjeva etimologija (Arch. 8. Slav. Phil. XXVII 314) še vecho neposredno mogoča,

slowar.) Tudi slovaš. *šusta*, *šusták* = lenivec najbrže ne more biti iz interj. *šust!* Če se ozremo sicer na dotikanje različnih pomenov kakor v *šukavý* „langsam, träge“; „geschäftig“, *šukati se* = „sem tam choditi zögern, zaudern“, *šukala* „ein langsamer, zauderhafter Mensch“, „lenoch se šuka, nemú se k dílu“, ter „*šuk sem šuk tam*“ = vsude něco, nikde nie; kdesi cosi dělati“, tedaj bi se zdelo „da“ tudi „*šust sem šust tam*“ = „celý den chodí a nic ne udělá“ bistveno ne nasprotnje isvajanju *šusta*, *šusták* iz niterj. *šust!* Vendar je verjetno, da to za starejše izraze ne velja se anj umljivo mi je slovaš. *ošustij* „eine schlüpfrige Stelle“ in češ. *šust* = „směna der Austausch (věc za věc), *šust za šust* = „něco za něco“. Ali tega v sega mi tu pač ni treba več dalje razir skovati.

Besed z značajem, kakor so navedene, etimološki in pomenoslovno ni lahko razločiti. Vidi se pa, da imamo med njimi razlikovati izraze poznejšega medmetnega porekla in starejšega onomatopoetičnega korenskega izvora, ki pa si po fonetični kakovosti stoje prav blizu in se tudi pomenski med seboj na razne načine prepletajo. Sicer so pa posamezne besedne tvorbe obojne vrste lahko še le iz novejšega časa. V pomenskem oziru se z opisanimi izrazi označuje z jedne strani tihost glasu in dejanja (šustenje, trenje, lepet, šepet) ter počasnost, neodločnost, lenost, nepotrebčnost in nemarnost postopanja, z druge pa naglo, brezmiselno in seveda tudi nemarno delo in govorjenje tje v en dan (blebet). Na njih pa slone besede s posebnim prenesenim pomenem kakor *oszust* i. pod. Pri tem naj opozorim še n. pr. na lužiške (sorbske) izraze za goljuf-goljufati: subst. *jebawc*, *owojebař*, *jebač*, *jebak* in verb. *wo-*, *z-*; *jabač* (prim. Rězak, Němsko-serbski słownik. Budyšim 1920).

Ker imamo v slovenščini (gl. podatke pri Pleteršniku) poleg *prešušstvo*, *prešuški*, *prešušnik*, *prešušiti* tudi *prešušten*, *prešuštnik*, *prešuštiti* *prešuštljiv* (prim. *šušteti* = *šusteti*),¹ bi po gornjem pregledu ne bilo nemogoče iskati v slovenskih besedah izpeljank iz sekundarnih korenov *šuš-*, *šust-* (*šušt-*), pri čemer se seveda nočem vpuščati v presojo prehoda pomenov. Vsekako pa moram v obrambo svoje prve trditve opozoriti ne le na to,

¹ Tedaj bi moglo spadati sem morda tudi *prešustvo*. Prefiks *pre-* ima svoje paralelo v steksl. prëljubu in prëljubod-anije.

da se je soglasniška asimilacija preko zloga vršila v slovanskih jezikih tudi že v stari dobi predvsem pri prehodu *s* v *š* in *c* v *č* vsled sledečih *š* in *č* (gl. Vondrák, Vergl. slav. Gramm. I 383 sl.: prim. steeš. *šočovice*, Ostr. *žizdoštei* i. dr.), temveč da je še posebej zlasti razmerje med *suš-* in *šuš-* v naših narečjih pogostoma zelo labilno. Tako beremo pri Kottu poleg *souš* „buňka medem nevyplněna, bez medu a plodu“ in *suš* „voština bez medu“ tudi *šuš*, *souš* „plást“, „die Honigwabe“, poleg *suseň* „holoubě v nose“, „der Rotz, Butz“ — „na Moravě obyč. šusen“ (prim. *šušna*, *šušně* „Butz“ in *suseň* „der Putzen beim Obste“), poleg *suseň* „knot lampový ohorelý: oharek od knotu“ tudi *šusen*, poleg *sušprđ* = ničema tudi *šušna* = ničema, poleg *sušňák* „der Faulenzer“ tudi *šuchač* „ein träger, langsamer Mensch“ i. dr. Poleg *šusaň* „das abgefallene Laub“ pri Karadžiću¹ je nazval „Nevrastenicus“ zbirko svojih poezij „Pregršt sušnja“ (Bad Hall 1900). Na str. 174 pravi: „Zaglavljujúc — Pregršt sušnja‘ rukovět je svežja trnja, a naručáj divljih drača bodnih, škodnih!“ V slovenščini je tudi *sušnjava* in *sušnjad* „dürre Reiser“, poleg tega pa sem že gori navel varijanti *sušmad* in *šušmad* „Dürriht, dürres Reisig, dürres Gestrüpp“ = *šumad* „Reiser“, kar kaže ne le na vezo med *suh-* in *šuš-*, temveč tudi na kontaminacijo s *šum-*. V takih slučajih sta mogli predstavi obeh korenov *šuš-* in *suš-* medsebojno vplivati na fonetično obliko besedne tvorbe. Tak slučaj pa je lahko mogoč tudi v *prešušstvo*, pri katerem bi se iz mnogih razlogov ne hotelo opustiti prekrasne paralele z briž. **smažstvo*, ozir. **vz-* *smažstvo*. Tudi je prehod *suš* > *šuš* fonetično bolj legak in dialektično dalj razširjen nego se navadno misli; tembolj pa je potem mogoča tudi kontaminacija dveh pomenski se dotikajočih, fonetično si sorodnih glasovnih skupin.

¹ V stari dobi „pogleda na osamljenoj kučici . . . , gde visi *šudaň*, znak kréme“ (Zabavnik srp. kniž. zadr. X 263).

R. Nahtigal.